

JEAN LOUIS DAVANT

«‘Zük Xiberoa esportatzen düzü!’ erraten didate»

Egungo Zuberoak euskarari eman dion izenik handienetarik duzu Jean Louis Davant. Irakasle, idazle, politikari, euskaltzain, guraso... Hamaika ertz baditu, eta soseguz eta patxadaz bihitu dizkigu batzuk eta besteak.

| MIEL A. ELUSTONDO |

Argazkiak: Zaldi Ero

Hona heltzen garelarik, Zuberoara gatoz. Hona heldu eta, aldiz, beti da Xiberoa eta xiberotarra. Zuberoa da izen historikoa, Euskaltzaindian izen ofizial bezala onartu duguna. Baina, besteak ere zilegi dira, haizu dira, *Xiberoa* eta beste.

Bi minutu, bi ikasgai. Irakasle iaioa zaitugu, horretan eman duzu bizia ere.

Bai, beti irakasle.

Haatik, ez euskara irakasle, baina agronomia, ingeniari agronomo ikasi zenuenez. Zu, izan ere, laborari familian sortua zara.

Bai, hemen ondoan, bideaz bestaldetik den etxean: Zabalainea. Bizi garen etxea berria da, Aizagerrea. Etxe zahar bat bazen hemendik hurbil, aitak eresia. Lurrera joan zen, eta haren izena hartu du gure honek. Ni Zabalainekoa nauzu, Zabalaineko Jean-Louis. Lau senide gara, ni bigarrena. Beraz, gehien anaiak hartu zuen etxaldea. Primua zen. Hirugarrena arreba, Muskildirat ezkondua, laborari batekin. Laugarrenak ere ingeniari eskola egin zuen. Lur Berrin lan egin zuen luzaz, Makeako esnetegian ere bai gero, eta ondotik emaztearekin joan zen Galiziara. Hangoa du emaztea, galiziarra, frantses irakaslea, eta han egon ziren. Orain, azkenik, Nafarroan dira. Emazteak aldaketa galdatu zuen, eta postua lortu zuen Zangozako institutuan. Berriki erretiratuak dira biak eta Nafarroa Beherean, Arberatzen dituzu.

Mintzo zarelarik, bakea ematen duzu...

Ez dakit batere. Komunikatzea maite dut, eta komunikatzea bi aldeetara da, ez bakarrik mintzatzea baina ikustea besteak entzuten

ote zaituen, ulertzen zaituen, eta berak ere zer pentsatzen duen, zer erranen duen adi egotea. Joan-etorri bat bada bi pertsonaren artean.

Kristau katoliko zara, sinestun.

Hemen denak hala ziren, kristau eta katoliko. Baziren elizan guti ibiltzen zirenak, baina besta onetan han izaten ziren, elizan. Euskaraz ikasi nuen katixima, dotrina, eta hor euskara ona, zuberera klasikoa dastatu nuen, eta genuen. [Atanase] Belapeirerekin hasi zen hori, XVII. mendean. Hark idatzi zituen lehenbiziko zubererazko liburuak. Hark ezarri zuen eredua, eta Elizak beti segitu du eredu hori. Apezek zuberera klasikoan idatzi dute beti.

“Gazteek ez dute zuberera klasiko hori ezagutzen”. Zer dakite gazteek?

Etxean ikasi dutena ere gero eta gutxiago. Eskolan ikasi dutena dakite, ikastolan ikasi dutena bereziki, edo AEKn ikasi dutena. Zubereraz ikasten dute, nahiko klasikoan, erran behar da.

Zuberoako gazteek hemengo euskara batua ez dute ezagutzen, “nola ez diren elizan ibiltzen” erran duzu, irri eginez aldi berean.

Bai, bitxi iduri zait bat-batean denek eliza uztea. Bat-batean denek fedea galdu dute? Ez naiz seguru. Baina lehen ere, denak ibiltzen zirenean elizan, denek ote zuten fede sakona? Zalantzak ditut, zeren gure apeza xahartu zenean, ez zuen entzuten, orduan, solairuan, gaineko partean, mutil gaztetxoak kalakan ari ziren meza denbora guzian. Nik pentsatzen nuen: “Zertara datoz elizara?”. Hala ere,

NORTASUN AGIRIA

Jean Louis Davant Irtzabal (Ürrüstoi-Larrabile, 1935), irakasle, politikari, idazle, euskaltzain... Zabalaínea sortetxea, laborari etxea, Agronomia ikasketak, Aljeriako gerla... Enbata, EHAS, Euskal Batasuna... Saiakera, poesia, nobela, trajeria... Familia. Euskararen eta euskal kulturaren misiolari.

batzuk zintzotu dira ondotik. Erran nahi dut lehen ez zutela denek fede handirik, baina orduan moda zen elizara joatekoa. Amak bidaltzen zituen, amagatik joaten ziren asko, edo besteek bezala egin nahiz, edo besteren ikusteko mezatik ateratzean ostatura joateko. Orain haizea arras beste aldera dabil, arras! Egia da, Iparraldean mezak luze izaten direla. Hegoaldean, denbora erdiz ematen dituzte, eta oraino batzuek diote luzeak direla. Hemen ordubete hartzen du mezak, usaian. Han ordu erdiz joana da.

Luze eta labur. Gure alderdian ez da pastoralak bezain luze irauten duen ezer, deus!

Bai. Hegoaldekoak ez zarete normalean pastoral zaleak... Han hiritar mentea duzue, pazientzia guti, beti denboraren puntan bizi zarete. Iparraldean, hiritarrek ere, patxada

gehiago dute. Ez nekazari edo baserri mundukoek bezainbat, baina hori badago. Han arras modernoak zarete, ez dakit ohartzen zareten ere! Beharbada, horretan pixka bat neofitak ere bai zuek, eta neofitek, badakizu, gauzak egiten dituzte besteek baino hobeki, edo gehiago, azkarrago edo indartsuago.

1935ean sortu zinen, kristau hazi zinen, Laborantza ikasketak egin zenituen... 1957an izkiriartzen ari zinen *Gazte* aldizkarian.

Baionan ateratzen zuten, baserri gazteriaren hilabetekaria zen. Udan etxean nintzen urte hartan. Gero, ikastaldi bat egin nuen Clermont-Ferrandeko eskualdean, bi hilabetez, eta ondotik lan egin nuen Gerezieta Garroan. Irakasten hasi nintzen, eta ber denboran laborantzako teknikari batekin lan egiten nuen, ikasteko. Laborantzaz, eta ideiez ere, izkiriartzen nuen. Bizioa banuen izkiriartzen ikasi nuenetik. Lehenik, eskolan frantsesez izkiriartzen genuen. Mauleko institutuan nintzelarik, ordea, Xarritonek bultzatu ninduen euskaraz idaztera. Eskualtzaleen Biltzarrak urtero lehiaketa antolatzen zuen ikasleen artean, eta horretan parte hartzera lehiarazi ninduen, 17 urtetan.

Xarriton zuei gaztelania erakusten, beraz. Sasoi batean, frantsesa ikasten genuen guk,

orain ingelesez ari dira eskolan. Hegoaldekoa Iparraldera etorri eta ezin komunikaturik dabil-tza sarri, euskara sobera ez konprenitzen, frantsesez deus ez dakitela. Herri bat lotzeko modu makurra.

Nik hizkuntzak maite nituen. 6 urtetan ez nekien frantsesez hitzik, baina eskolan berehala ikasi nuen. Gero, Mauleko St François kolegio edo institutu katoliko hartan latinez ikastera behartu ninduten. Hori dela-eta, espainolez ere nahiko ongi ikasi nuen, espainol literarioan. Horrek ez du bideak galde-tzeko balio, baina irakurtzen dut, eta idatz nezake —huts batzuk eginez, bistan da—, mintzatu gutxiago. Udako oporrak Aragoiko mendian hartzen genituen, gazteago ginela-rik. Orain, gutxiago. Berehala jartzen nintzen gaztelaniaz mintzatzen. Ahal nuke. Hegoal-dera joaten naizelarik euskaraz ari naiz, bis-tan da.

Hasi zinen izkiriartzen, eta ez zara gelditu. Pau-sarik ez da izan. Are, oraino ere izkiriartzen ari zara, beti.

Soldaduskan ez nuen idatzi.

Aljerian?

Bai. Behin idatzi nuen, eta izeba batek galde-gin zion ene anaia gehienari: “Baina, idazteko eskubidea badu?”. Eta ez genuen! Armadan

Frantsesez ere bai

“Frantsesez ere idazten dut, bai. Misiolariak publikoaren hizkuntza hartzen du. Badago euskaldun asko ere, euskaraz irakurtzen ez duenik, eta horier ere ele ona, berri ona, adierazi behar zaie. Alabaina, gehienetan euskaraz idatzi dut, eta idazten. Hogei liburu, bederen, baditut agertuak euskaraz. Frantsesez, biga”.

normalki ez duzu idazten ahal, baimenik edo kontrolik gabe. Gainera, Aljerian gertatzen ziren gauzekin! Orduan, gelditu nintzen, ez nuen idatzi bi urtez.

Aljeriakorik ez duzu inoiz idatzi?

Behin. Aljerren bazen soldaduen aldizkari bat [*Eskual Herria: Bulletin périodique des Basques d'Alger*] eta hara idatzi nuen beste behin, baina ez zuten hartu. Kontuz ibiltzen nin-tzen, Segurtasun Militarrean bainintzen sol-dadu.

Zer da lehenengo, Jean-Louis idazlea, politika-ria, irakaslea...?

Ni idazlea bai, idazteko bizioa badut. Irakur-tzekoa eta idaztekoa, biak elkarrekin. Herritar bezala bai, politikari interesatua nintzen. Zuzenean sartzeko, ez. Abertzaletasunez sartu nintzen, ez sobera gogotik, pixka bat behartu ninduten. Gero, sartu ondoan, aurre-ra egin behar! Horretarako, abertzaletasuna-ren misiolari sartu nintzen politikan.

Enbatan lehenbizi.

61ean.

Frantsesez ari zineten orduan.

Bai, asko, zeren buru handiak frantzimantak ziren.

Kar, kar, kar.

Frantzimantak erraten dut, baina Zuberoan ez da gaiztoki erraten. Frankofonoa erran nahi du. Zuberoatik kanpo halako mespretxu batekin erraten da. Frantximanta. Gaskoinetik hartua da, frankofonoa errateko.

Emaztekirik ez zen...

Ez, denak gizonezko. Nik proposatu nuen ene emaztearen ekartzea. "Ez, ez, mementoan gizonak bakarrik!", erran zidan Aita Larzabalek. "Gero, ikusiko dugu!". Eta bai, gero sartu ziren, 63an, buruzagitzan. Argitxu Noblia, eta beste batzuk. ETAn ere horrela zen. ETA Enbataren ber denboran sortu baitzen. Harremanetan ziren buruak.

ETA ere hor zen...

Baina orduan ez zuen nehor hiltzen.

Horretan hasi zen gero.

Gero. Enbata 60an hasi zen, ETAKoen lehen hilketak, 1968an. Lehenik, zorte txarrez gertatu ziren, ez ziren nahitara eginak izan. Ez ziren bila joan.

Manzanasen bila bai, joan ziren.

Bai, torturatzailea zelako.

Zuribidea zen?

Ez dakit. Hastapenean guti hiltzen zuten.

Bat izan, hamaika izan, axola da?

Ez da berdin. Baten heriotza edo hamaikarena, ez da berdin. Hamaikarena, hamaika aldiz handiagoa da. Bistan da.

Hori erraten du fedeak?

Zentzuak erraten du hori.

EHASen sorreran ere parte hartu zenuen, ez dakit gogoz ala beharturik orduan ere.

Parte hartu nuen, bai, zeren Frantziako Gobernuak Enbata debekatu zuen. Bi aitz-

Poesia

"Biziki maite dut frantses poesia, mundu bat zoragarria, izigarri aberatsa. Erran nezake itsuski aberatsa dela. Heinetik kanpoko aberastasuna du frantses poesiak. Maite dut. Ene poesiaren bi iturriak dira frantses poesia -ezin dut ukatu-, eta euskal poesia herrikoia. Hauetan, Etxahun biak, kantugintza eta abar. Bestea gero dut ikusi, eta ikasi".

kia eman zituen: ideia separatistak, eta bortizkeria. Dei egin genuen, eta Estatu Kontseiluak debekua baieztatu zuen, baina bortizkeriarik ez zuen aipatu. Ideietan oinarritu zen soilik, idatzi genituen testuetan. Xede separatista.

Eliztar eta sozialista, zu.

Eta non da eragozpena? Sozialismo laikoa badago. Beti marxismoari lotzen da, baina aitzinetik baziren sozialistak, bereziki Frantzia. Ez ziren baitezpada ateak, batzuk kristauak ziren. Ni sozialismo laikoaren alde nago, ez marxista, are gutxiago leninista.

76an, Euskaltzaindira sartzeko hitzaldian horixe esan zenuen, bazenuela Xahotik, bazenuela Abbadiatik.

Hala da. Ene bizitza horrelakoa da. Ez naiz kortexela batean, korrale batean sar eta han egoteko. Elkartasun ezberdinak baditugu, eta pentsatzen dut eraztun olinpikoak bezala, modu ezberdinean lotzen baitira elkarri, nik ere elkartasun mota bat baino gehiago badudala: kristau eraztuna, herritar eraztuna -ez dira bata bestearen baitan urtzen-, sindikalista eraztuna... Beraz, elkartasunak. Orain "solidaritza" erraten dute. Horren beharrik ez dugu, "elkartasuna" badugu! Euskaraz ari garenean euskaraz egin dezagun, eta ez beste hizkuntza batean.

Noiz utzi zenuen politika?

80an EHASen militatzea utzi nuen. Euskal Batasuna sortu zen 85-86an, eta urte pare batez parte hartu nuen. Abertzaleen Batasunean sartu zen gero hura, baina ordukoz gelditua nintzen. Euskaltzaindian sartu naizenetik emeki-emeki politikatik urruntzen hasi naiz, eta gehiago sartzeko hizkuntzako eta kulturako gaietan. Euskaltzaindian ez duzu politikarik egin behar, eta, beraz, halako distantziaren hartzen laguntzen zaitu horrek. Hautetsiekin lan egin behar duzu euskararen

Ganbazko burrunzia

Bartolo
taberna - jatetxea

Euskal sukaldaritzan eta pintxotan
aukera zabala

Fermin Calbetón, 38
Donostia - San Sebastián

© 943 420 279
www.casabartoloetxea.com

OFF THE RECORD

Bakea

Bakea ematen du Jean-Louis-ek. Pausatuki mintzo zaizu, eleak ez ditu sobera. “Beharbada erraztasunik ez dut komunikatzeko” erran dauku. Menturaz, hanitxek baino haboro erraiten du bi ele eginik. Ez du bere burua goresten ibili beharrik. Apalik beti. Gozo eta atsegin. Bakerik bada, Zabalaínean da, Davant senar-emazteen ondoan. Jo hara, segur duzue ate irekia. Eta bakea.

alde, eta ezin dituzu gehiegi eraso, gero haiekin lan egin nahi baduzu. Bestalde, ene misiolaritzaz akitua nintzen, hogeita zenbait urtetan politikari eman nintzen, nire jitea ez zelarik. Ez nintzen aski hotza horretarako. Hori banekien. Armarik gabeko gerla da politika, eta ni ez naiz gerlaria. Haserre naizelarik bai, bortizkeriaren tentaldia badut, denek bezala, baina biziki fite pasatzen zait, eta orokorki badakit bortizkeria ez dela bidea, ez duela onik ekartzen. Baina ez dut besteentzat erranen zer egin behar duten, ni ene kasa ari naiz, ahal bezala, ez naiz besteren kontzientzia, ene urratsak ene ahalen arabera neurtzen ditut.

Poesia herrikoia duzue pastorala. Hori ere idatzia zara.

Lehen, *Abadia Ürrüstoi*. Aita hemen bertakoa zuen Abadiak. Pastorala erran duzue, baina izen zaharra *trajeria* duzu. Idazkiaren izena hala da, trajeria. Pastorala, aldiz, ematen den jai hura da. Junes Casenavek ere ber gauza erranen dizue. Horretan bat gaude. Trajeria idazten dugularik, Hegoaldean *tragedia* jartzen digute. Ez! Badakigu tragedia zer den! Trajeria gauza berezia da, tragediatik badu, baina ez da baliokidea. Oraingo pastoral berrietan trajeria hitza agertu da, erro zaharretara itzultzen da, eta ongi deritzot. Ene lanen afixetan *pastoral* agertu da, baina liburuan trajeria deitzen dut, eta izenburuan ere, trajeria. Horrekin ados nago. Baina horren antzeztea ez dugu idazleok erabakitzen. Antolatzaileek entzuten gaituzten edo ez, beren komenientziara egiten dute.

Junes Casenaveren errana dut gogoan, aldizkari honetan bertan: “Dena dantza eta korri ez da pastorala”, erratera zetorren.

Badakit Junes ni baino zorrotzagoa dela, bai. Hura dugu maisua. Gero, ikasleak ez du beti

maisua irakatsi guzia egin. Casenavek kritika zuzenak baditu eginak, eta haren errana beti kontuan hartu behar dugu, zeren Casenavek hiru gauza ekarri zizkigun pastoralara: egiazko historiaren errespetua –aitzinetik leienda batetik idazten baitzuten–; bigarrena, bertso-gintzan zorrotasuna –aitzinetik ez zena–; eta hirugarrena, euskararen maila. Asko ekarri digu Casenavek, Junesek. Haatik, historia ehuneko ehun errespetatuz... kontuz jendearen ez aspertzeari! Erromantizismo pixka bat ere behar dela pentsu dut, eta ezagutzen ez diren puntuetan asmakizuna ez datorrela gaizki.

“Adinean goiti”, erran nizun telefonatu zintudalarik.

Eta nik “hiltzeko presarik ez dugul” erran. Kar, kar, kar. Presarik ez, segur! Lanak utziak ditut, ez naiz gehiago irakasle, Euskaltzaindiko bilkuretara ere ez naiz usu joaten... baina idazten dut, bai. Liburugaiak ere baditut oraindik prest, bost liburugai, ia prestik. Bestalde, bost kazetatan idazten dut, ez maiz, baina hilean behin bakoitzean. *Le Journal*, *Herria*, *Enbata*, Xiberoko parrokien hilabete-karian, *Laborari* astekarian... Denetan ere artetarik, tarteka. Lan pixka bat ematen dit horrek. Beti euskaraz ari naiz, salbu eta *Enbata*-tan, frantsesez eta euskaraz ari bainaiz aldizka. Lehen frantsesez ziren beti gure iritziak han.

Irakasle, politikari –hein batean–, idazle, guraso... Zernahi gisa, beti misiolari?

Kar, kar, kar. Euskararen eta Euskal Herriaren misiolari, bai. Xiberokan erraten didate: “Zük Xiberoa esportatzen düzü!”. Ez zekiten sobera Zuberoaren alde zer eginen nuen. Orain ohartzen hasten dira. “Zük esportatzen düzü Xiberoa!”, eta, “bai!”, ene ihar-despena. ■

